

การเปิดเสรีอาเซียน 2558 ในมิติของทุนทางสังคมของผู้สูงอายุไทย

2015 ASEAN FREE TRADE AREA IN THE DIMENSION
OF THE SOCIAL CAPITAL OF THAI ELDERLY

พัชรี ตันติวิภาวิน

Pacharee Tantivipawin

สถาบันการทูตและการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเปิดเสรีอาเซียน 2558 ในมิติของทุนทางสังคมของผู้สูงอายุไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย และเพื่อเสนอแนะมิติใหม่ของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย โดยได้นำเสนอเนื้อหาในลักษณะที่เน้นการสร้างความเข้าใจและทัศนคติเชิงบวก สร้างความมั่นใจให้ผู้สูงอายุเชื่อมั่นว่าชีวิตความเป็นอยู่มีคุณค่าและมีความหมายต่อสังคม เป็นพลังเพิ่มภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุสามารถยืนหยัดต่อการมีชีวิตที่ดีด้วยความเชื่อมั่นไม่ท้อแท้ และเพื่อให้สังคมไทย รวมทั้งภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้เห็นความสำคัญของผู้สูงอายุในมุมมองเชิงบวก มองผู้สูงอายุว่าเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า (Asset) มิใช่เป็นภาระค่าใช้จ่าย (Liability) ไม่ใช่กลุ่มคนที่ต้องพึ่งพา รอรับสวัสดิการ การสงเคราะห์จากภาครัฐเพียงอย่างเดียว ผู้สูงอายุไทยยังมีความสามารถในการจัดการตนเองจนถึงระดับพึ่งตนเองได้ ด้วยการใช้ความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัว ประสบการณ์ที่มีคุณค่า โดยมีทุนทางสังคม วัฒนธรรมในชุมชน ท้องถิ่น ที่สามารถพัฒนาเป็นมาตรการทางสังคมในการรับมือสังคมผู้สูงอายุของไทยในอนาคต การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงวุฒิ ที่เป็นผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพและยังคงใช้ความรู้ความสามารถประสบการณ์ในอดีตมาเสริมสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ตามกลุ่มงานวิชาชีพ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มการแพทย์และสาธารณสุข นักกฎหมาย นักการเมือง และนักวิชาการในมหาวิทยาลัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุไทย ในยุคปัจจุบัน และวิธีการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประยุกต์เอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

(Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ผสมเข้าด้วยกัน โดยพื้นที่ในการศึกษาวิจัยแบ่งเป็น 4 ภูมิภาค 8 จังหวัด ดังนี้คือ ภาคเหนือในจังหวัดพะเยาและจังหวัดพิจิตร ภาคกลางในจังหวัดอ่างทองและจังหวัดสิงห์บุรี ภาคอีสานในจังหวัดสกลนคร และจังหวัดสุรินทร์ ส่วนภาคใต้ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกลุ่ม/ชมรม/องค์การ/เครือข่ายของผู้สูงอายุ และหรือกลุ่ม/องค์การ/เครือข่าย ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ได้รับการเสนอการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ตลอดจนการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาตัวอย่างที่ดี (Good Practice) ที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของภาคประชาสังคมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ภายใต้ความจำกัดและไม่เพียงพอของสวัสดิการของภาครัฐนั้น ชุมชนและท้องถิ่นกลับมีบทบาทเติมเต็มที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการในการรับมือสังคมผู้สูงอายุ โดยอาศัยฐานของ “ทุน” ประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนคือ ทุนทางสังคมวัฒนธรรม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ (เช่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลง) ทุนสัญลักษณ์ และทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยกระบวนการทางสังคมที่วางอยู่บนฐาน “ทุน” ที่ชุมชนมี นำไปสู่การนิยามตัวตนใหม่ของผู้สูงอายุไทยในฐานะที่ทำประโยชน์ให้กับส่วนรวม เป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคม (active aging) เพื่อการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ภาครัฐควรปรับเปลี่ยนมุมมองของสังคมที่มีต่อการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของไทย ในฐานะ “โอกาส” การดำเนินนโยบายควรเป็นรูปแบบผสมผสาน “mix welfare from” บนฐาน “ทุน” ที่แต่ละชุมชนมีอยู่ สร้างกระบวนการทางสังคมที่เกิดจากภายใน โดยเน้นประเมินบนฐานของความต้องการ อีกทั้งควรเปิดโอกาสให้ภาคส่วนอื่นนอกจากภาครัฐเข้ามาเป็นผู้มีบทบาทร่วมด้วย มาตรการที่จะไปเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคม ตั้งอยู่บนฐานของ “ทุน” ที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นอีกภาคส่วนที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อน เริ่มจากในระดับครอบครัวต้องดำเนินนโยบายสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว กระตุ้นจิตสำนึกในการทำบทบาทดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว ปรับเปลี่ยนค่านิยม และทัศนคติของสมาชิกในครอบครัวให้มองผู้สูงอายุในเชิงบวก

ABSTRACT

The objectives of this research were, present the content with an emphasis on building mutual understanding and increasing positive attitude, ensuring the elderly to be confident that life is valuable and meaningful for society in order to strengthen their immunity to live on happily with confidence, encouraging. Thai society including related parties to have a positive look towards the elderly by viewing them as valuable asset, not liability, or those who have to rely on social welfare or government support only, and because the Thai elderly still have ability to manage themselves well to live on their own based on their past valuable knowledge and experience plus social capital and local culture which can be developed to be social measurement to handle the Thai elderly society in the future.

The research findings show that the Thai society has been moving towards elderly society. Under the limitation and insufficient public welfare, the local and community have a significant role to fulfill the lack in order to mobilize the process to handle the elderly society by using a variety of “local capitals” – social and cultural capital, economic capital, human resource capital (e.g. leading changes), regional uniqueness capital, and natural resources capital. The social process based on “local capitals” would lead the elderly to build up their own identity, to define themselves as those who are of benefit to society as a whole, who can activate social movement through empowering the economic and social role of Thai elderly people.

The suggestions from this research are that the government sector should adjust their social perception towards the step-into elderly society by viewing this as “opportunity” to process their policy through “mix welfare” based on the capitals existing in that local community by placing the self-assessment with an emphasis on the needs of local elderly. In addition, it is a good idea to provide gateway to other sectors to share role to empower the economic and social role of Thai elderly people with

the base of capitals to enhance local community to play a major role to drive the society beginning from family to wider society as whole.

คำสำคัญ

การเปิดเสรีอาเซียน ทูททางสังคม ทูททางวัฒนธรรมผู้สูงอายุไทย

ความสำคัญของปัญหา

ความท้าทายและโอกาสของประเทศไทยในประชาคมอาเซียนในการก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ในปี 2558 หรือในอีก 2 ปีข้างหน้า เรามักได้ยินบ่อยๆ ว่า การเป็นประชาคมอาเซียนจะส่งผลกระทบต่ออย่างไรกับประเทศไทย และประเทศไทยจะยืนอยู่ตรงไหนในประชาคมอาเซียน "เสาหลักทางสังคม และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) เพื่อให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิด สังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคม นโยบายของประเทศไทยสู่อาเซียน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 เน้นการสร้างความร่วมมือในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ด้วยการพัฒนาบุคลากร และเสริมสร้างสถาบันการศึกษาให้มีมาตรฐาน สร้างความสามัคคี และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศอาเซียน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการจัดตั้งประชาคมอาเซียนและส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียภายใต้กรอบความร่วมมือด้านต่างๆ และเตรียมความพร้อมของทุกภาคในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การทำให้อาเซียน เป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นจุดศูนย์กลาง (Revitalising ASEAN as a people-centred Community) ซึ่งหมายถึง การเสริมสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนในหมู่ประชาชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคมในการสร้างประชาคมอาเซียน การเสริมสร้างการพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์สำหรับประชาชนทุกคนในภูมิภาค (Reinforcing human development and security for all the peoples of the region) โดยส่งเสริมให้ความร่วมมือของอาเซียนตอบสนองต่อผลประโยชน์ของประชาชนให้มากที่สุด การรวมตัวของอาเซียน ทิศทางของอาเซียนในอนาคต แม้จะมีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา ระดับการพัฒนา ระบบการปกครอง แต่อาเซียนควรมีความปรองดองและมีเอกภาพ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนในส่วนรวม ทั้งนี้ เอกภาพของอาเซียนจะต้องตั้งอยู่บนหลักของความถูกต้องและเคารพซึ่งกันและกัน ความยืดหยุ่น ความเอื้ออาทร และการมีส่วนร่วมของประชาชน ฯลฯ ตามเจตนารมณ์ที่

ไทยได้ระบุไว้ในวิสัยทัศน์อาเซียน ปี ค.ศ. 2020 ภายใต้หัวข้อ “Open and Caring Societies” รวมถึงการสนับสนุนการพัฒนาสังคมโดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (HRD) ซึ่งจะเป็นกลไกที่จะนำไปสู่การลดช่องว่างระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนและการรวมตัวของอาเซียนในระยะยาว

ทั้งนี้ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาภูมิภาค จำเป็นต้องวิจัย “ทุนทางสังคม” ของประเทศไทยมาใช้ยืนยันความมุ่งมั่นที่จะก่อตั้งประชาคมอาเซียน โดยกำหนดให้มีความร่วมมือกันในด้านหลัก อันได้แก่ การเมืองและความมั่นคง เศรษฐกิจและสังคมและวัฒนธรรม เป็นความตกลงจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประชาคมความมั่นคงอาเซียน ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อผลักดันและขับเคลื่อนอาเซียนให้เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นประชาคมที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-oriented ASEAN) และมีความเอื้ออาทรและแบ่งปันกัน (Caring and Sharing)

นักวิชาการทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่ได้ศึกษาถึงโครงสร้างของสังคมไทย ในแง่มุมต่างๆ และได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์บางประการ ของประชาชนในชุมชนไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้เคียงกับความหมายของ คำว่า “ทุนทางสังคม” และมีความเกี่ยวข้องกับหลักการและวิถีชีวิต โดยเฉพาะนักวิชาการในสำนักคิด วัฒนธรรม ชุมชน ที่สนับสนุนให้คนท้องถิ่น ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง อันเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์และการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ถึงแม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะไม่ได้กล่าวถึง คำว่า “ทุนทางสังคม” โดยตรง แต่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ดังกล่าว ก็สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมปรากฏการณ์ชัดเจนขึ้น โดยชี้ให้เห็นถึงระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน หรือผนวกเอาแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการยกระดับจิตใจเข้าไปใช้ โดยระบบคิดดังกล่าวได้ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความร่วมมือระหว่างกัน ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งส่งผลในทางปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่ออกมาในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน ในรูปของการรวมกลุ่มและเกิดเป็นเครือข่ายของชุมชน ส่วนแนวคิดทุนทางสังคม และคำว่า “ทุนทางสังคมในประเทศไทย” เพิ่งเริ่มปรากฏขึ้นในปี 2540 ภายหลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) โครงการของกองทุนเพื่อสังคมดังกล่าว ได้พยายามและทำให้สังคมไทยหันกลับไปมองคุณค่าที่เคยมีอยู่ที่เป็นทุนเดิม แต่อาจมองข้ามไป รวมทั้งสิ่งที่มีอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล รวมไปถึงสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพ

ชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งสิ่งที่เป็น ศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548) ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้เกิดการฟื้นฟูทุนทางสังคมที่มีอยู่ และเริ่มสูญหายให้มีการนำกลับมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาในระดับชุมชน และหลังจากนั้น คำว่าทุนทางสังคมในประเทศไทย ก็ได้ถูกนำมาใช้อย่างต่อเนื่อง

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

กรอบคำถามในการวิจัยมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. มิติเดิมของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย เป็นอย่างไร
2. สภาพลักษณะของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย เป็นอย่างไร
3. มิติใหม่ของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษามิติเดิมของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย
2. เพื่อศึกษาลักษณะของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย
3. เพื่อเสนอแนะมิติใหม่ของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นใช้ กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงวุฒิ ที่เป็นผู้สูงอายุ ที่ยังมีศักยภาพและยังคงใช้ความรู้ความสามารถประสบการณ์ในอดีตมาเสริมสร้างคุณค่า ทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ตามกลุ่มงานวิชาชีพ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มการแพทย์และสาธารณสุข นักกฎหมาย นักการเมือง และนักวิชาการในมหาวิทยาลัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกในด้าน ต่างๆ ของผู้สูงอายุไทย ในยุคปัจจุบัน และวิธีการใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประยุกต์เอา การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ผสมเข้าด้วยกัน

ขั้นตอน/ กระบวนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนแรก ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาถึง กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ นโยบาย แผน และมาตรการต่างๆ

ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทย และมาตรการต่างๆ ด้านผู้สูงอายุที่ประเทศต่างๆ ได้ดำเนินการอยู่ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผลสรุปจากการศึกษาเอกสารที่ได้มา เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) เป็นการซักถามพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิ ถามเจาะลึก เพื่อให้ได้คำตอบอย่างละเอียดถี่ถ้วน การถาม นอกจากจะให้อธิบายแล้ว ยังได้ถามถึงเหตุผลด้วย การสัมภาษณ์แบบนี้ เพื่อให้ทราบถึงทัศนคติในประเด็นที่จะทำการวิจัยต่อไป ประกอบกับ เรื่องของ “การเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคม”

ขั้นที่ 3 ขั้นการทดลองจัดกระบวนการ (Pre-test) ในขั้นนี้ ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล 2 ตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อทดลองจัดกระบวนการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการดำเนิน กระบวนการที่มีประสิทธิภาพ ที่จะให้ได้ข้อมูลตรงตามโจทย์/คำถามการวิจัยมากที่สุด ซึ่งได้คัดเลือกพื้นที่ ตำบลปลวกแดง และตำบลท้ายหาด จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นพื้นที่ทดลองจัดกระบวนการ หลังการจัดเวทีดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปบทเรียนจากการดำเนินการหา จุดอ่อน / ข้อจำกัด ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการจัดเวทีดังกล่าว คืออะไร และควรปรับปรุงกระบวนการอย่างไร เพื่อลดข้อจำกัด ดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการปฏิบัติจริง : ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ในขั้นนี้ผู้วิจัย ได้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ใน 4 ภูมิภาค 8 จังหวัด ได้แก่

พื้นที่ภาคเหนือ : ดำเนินการสนทนากลุ่ม ในจังหวัดพะเยา และจังหวัด
พิจิตร

พื้นที่ภาคกลาง : ดำเนินการสนทนากลุ่ม ในจังหวัดอ่างทอง และจังหวัด
สิงห์บุรี

พื้นที่ภาคอีสาน : ดำเนินการสนทนากลุ่ม ในจังหวัดสกลนคร และจังหวัด
สุรินทร์

พื้นที่ภาคใต้ : ดำเนินการสนทนากลุ่ม ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และ
จังหวัดสงขลา

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่ม/ชมรม/องค์การ/เครือข่ายของผู้สูงอายุ และหรือกลุ่ม/องค์การ/เครือข่าย ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ได้รับการเสนอการประชุมกลุ่มย่อย ตลอดจนการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาตัวอย่างที่ดี (Good Practice) ที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของภาคประชาสังคมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น

ในขั้นนี้ ผู้วิจัย มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลัก 2 ลักษณะได้แก่ การจัดสนทนากลุ่มย่อยในระดับพื้นที่ เพื่อเป็นเวทีให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่ม/องค์การ/เครือข่ายที่เป็นเป้าหมายในการศึกษา อาทิ การจัดกลุ่มย่อยในหมู่คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ และการสัมภาษณ์เชิงลึกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม/องค์การ/ชุมชน เช่น สัมภาษณ์ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม/ชมรม/องค์การผู้สูงอายุในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย / กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา มี 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย และ (2) กลุ่มแกนนำ หรือ คณะทำงานในพื้นที่ โดยข้อคำถามที่ใช้จะเป็นเพียงแนวทางในการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาในมิติทุนทางสังคมของผู้สูงอายุ และให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มตอบตามกรอบแนวคิดการศึกษาและมีอิสระในการตอบโดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ก่อนการสนทนากลุ่มผู้วิจัยจะสร้างความคุ้นเคยกับผู้ร่วมสนทนากลุ่ม แจกวัสดุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม อธิบายเหตุผล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียง

1. กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) หรือประชาคมที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานรองรับสังคมผู้สูงอายุ จำนวนประมาณ 15-20 คน ซึ่งเป็นผู้แทนจากภาคส่วนต่างๆ ดังนี้

1.1 ตัวแทนจากภาคส่วนที่เป็นหน่วยงานราชการ ในระดับจังหวัด หรือระดับเขต หรือระดับภูมิภาค อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคม และความมั่นคงมนุษย์จังหวัด ศูนย์พัฒนาสังคม ศูนย์บริการผู้สูงอายุ สถานสงเคราะห์ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เช่น โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด

1.2 ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนงานรองรับสังคมผู้สูงอายุที่หลากหลาย และต่อเนื่อง

1.3 นักวิชาการในสถาบันการศึกษาผู้มีความสนใจประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1.4 ภาคประชาชน เช่น ชมรม หรือเครือข่ายผู้สูงอายุ ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนงานรองรับสังคมผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

2. กลุ่มแกนนำ หรือ คณะทำงานในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นตัวอย่างที่ดี (Good Practice) ในการรองรับสังคมผู้สูงอายุในชุมชน ท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างในส่วนนี้จะเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรณีตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในการทำงานรองรับสังคมผู้สูงอายุ

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

กำหนดพื้นที่การศึกษา เป็นพื้นที่ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อยใน 4 ภูมิภาค 8 จังหวัด โดยคัดเลือกจังหวัดที่มีความแตกต่างของบริบททางทางสังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นความแตกต่างของการนิยามปัญหาผู้สูงอายุ และกระบวนการทางสังคมในพื้นที่ที่มีบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่หลากหลาย ได้แก่

พื้นที่ภาคเหนือ : แบ่งเป็นภาคเหนือตอนบน เป็นจังหวัดพะเยา และภาคเหนือตอนล่างคือ จังหวัดพิจิตร

พื้นที่ภาคกลาง : แบ่งเป็นภาคกลางตอนบน คือ จังหวัดสิงห์บุรี ส่วนภาคกลางตอนล่างในจังหวัดอ่างทอง

พื้นที่ภาคอีสาน : แบ่งเป็นอีสานเหนือ ในจังหวัดสกลนคร และอีสานใต้ เป็นจังหวัดสุรินทร์

พื้นที่ภาคใต้ : ภาคใต้ตอนบน เป็นจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลาที่ใช้เป็นพื้นที่ศึกษาของภาคใต้ตอนล่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัย ได้ใช้วิธีคิดหรือความคิดเห็น จากผู้ทรงคุณวุฒิ ในสาขาวิชาต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ผู้นำชุมชนในท้องถิ่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และมุมมองของนักวิจัย ที่จะชี้ให้เห็นว่า ผู้สูงอายุไทยเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า เป็นสินทรัพย์ที่มีค่า (Asset) มิใช่เป็นกลุ่มผู้ที่มีปัญหาทางสังคม หรือภาระค่าใช้จ่าย ของภาครัฐและภาคครัวเรือน (Liability) มิใช่เป็นภาระและหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบครัว องค์กร

ภาครัฐและชุมชน ในสังคมปัจจุบันและในอนาคตผู้สูงอายุจะเป็นพลังในการเสริมสร้างเศรษฐกิจและสังคมไทยได้อย่างแข็งแกร่งโดยใช้ทุนมนุษย์ที่ในตัวผู้สูงอายุ ทุนทางสังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเป็นมาตรการทางสังคมในการเตรียมรับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

ผลการวิจัย

1. ผู้สูงอายุไทยถือเป็นสมาชิกในสังคมที่เปี่ยมไปด้วยศักยภาพ ทั้งในด้านภูมิความรู้ และประสบการณ์การดำเนินชีวิต มีความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง สามารถชี้แนะลูกหลาน คนในสังคม ในชุมชน ให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมไทย ควรต้องมีการหยิบยกขึ้นมาส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ลูกหลาน หรือเยาวชนคนรุ่นหลังในสังคมอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุนอกจากจะเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาแล้ว ผู้สูงอายุยังเป็นวัยที่มีความเป็นอิสระมากกว่าช่วงวัยอื่นของชีวิต สามารถเลือกทำในสิ่งที่เหมาะสมตามที่ตนเองปรารถนา เนื่องจากลูกหลานเติบโตมีการมีงานทำแล้ว ย่อมหมดภาระที่หนักหน่วง ดังนั้น ในวัยนี้ ตามสังคม จารีตประเพณีของไทยแล้ว ลูกหลานย่อมมีความเกรงใจ ยิ่งเป็นผู้ที่มีคุณธรรมด้วยแล้ว ย่อมได้รับความนับถือยำเกรงจากลูกหลาน บริวารทั้งปวง

2. สภาพลักษณะของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย ที่มีความหลากหลาย สามารถถ่ายทอดตามแนวทางการเผยแพร่ความรู้ของผู้สูงอายุ อีกทั้งประชากรสูงอายุไทย (60 ปีขึ้นไป) ส่วนใหญ่ยังแข็งแรง สุขภาพดี ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ายิ่ง สามารถสร้างคุณประโยชน์ในการถ่ายทอดประสบการณ์ และวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดสังคมต่อไป แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า เมื่อเริ่มเข้าสู่วัย 60 ปี กลับถูกจัดกลุ่มให้เป็นผู้สูงอายุ และให้เกษียณจากการทำงาน และถูกกันออกจากกลุ่มวัยแรงงาน ทั้งๆ ที่ความรู้ความสามารถไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด ผู้สูงอายุได้เคยสร้าง และเคยเลี้ยงดูพวกเรามาก่อน หรือพูดง่ายๆ ว่า ถ้าไม่มีผู้สูงอายุ ก็ไม่มีพวกเรา ไม่มีคนรุ่นหลัง ไม่มีสังคมปัจจุบัน ปัจจุบันผู้สูงอายุมีการแสดงศักยภาพของตนเองด้วยวิธีการต่อรอง “ความเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังเชิงรุก” (Active Aging) ที่มองได้ 2 ลักษณะ คือ

2.1 การต่อรองกับสังคมด้วยการต่อยอดความหมายเชิงบวก เช่น ผู้สูงอายุคือพลังสมอง เป็นผู้รู้และเชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน ผู้สูงอายุสามารถนำเสนอแสดงให้เห็นตนเองผ่านความรู้ทางประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน และภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม โดยพื้นที่ที่ผู้สูงอายุได้แสดงอัตลักษณ์ดังกล่าว ก็คือ งานประเพณี

ท้องถิ่น การสอนเด็กนักเรียนในโรงเรียน กิจกรรมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ เหล่านี้เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เอง ที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่ผู้สูงอายุได้ใช้เป็นสนามในการต่อรองอัตลักษณ์ของตนเอง โดยต่อยอดความหมายเชิงบวกนี้ เพื่อมิให้กิจกรรม ภูมิปัญญา ความรู้ต่างๆ ลดเลือนหายไปจากการรับรู้ของสังคม อีกทั้งเป็นการพยายามปกป้องการถูกประทับตราความเป็นผู้ไร้คุณค่า ไม่ทำประโยชน์ (Unproductive Role) เป็นภาระค่าใช้จ่าย (Liability) อันเป็นภาพลักษณ์ที่ภาครัฐและภาคสังคมในสังคมสมัยใหม่นี้ กำลังวิตกกังวลด้วยการพยายามที่จะมอบความหมายของผู้สูงอายุให้เป็นในเชิงลบ

2.2 การต่อรองกับสังคมด้วยการสร้างความหมายใหม่ ว่าผู้สูงอายุเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า (Asset) ยังไม่ถดถอย ทำงานได้ สังคมพึงได้ และยังเป็นพลัง (Empowerment) ทางเศรษฐกิจและสังคมได้ ความหมายและภาพลักษณ์เดิมๆ ที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุนั้น เป็นไปในลักษณะของการให้บทบาทการเป็นผู้รับ (Passive Role) แต่ภายใต้กิจกรรมในชมรม องค์กรผู้สูงอายุหลายแห่ง สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามต่อรองแล้วสร้างความหมายใหม่ให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้กระทำการ (Active Actor) อย่างมีศักดิ์ศรี ความหมายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการต่อรอง สะท้อนให้เห็นว่า ความเป็นผู้สูงอายุที่มีพลังเชิงรุก (Active Aging) ที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้สูงอายุที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในฐานะผู้กระทำการ (Active Actor) ยืนยันการเป็นกลุ่มคนที่เสริมสร้างพลัง (Empowerment) ทางเศรษฐกิจและสังคม ให้กับสังคมและประเทศชาติได้อย่างมีศักดิ์ศรี

3. มิติใหม่ของทุนทางสังคมกับบทบาทของผู้สูงอายุไทย เป็นไปได้หรือไม่ที่ภาคีรัฐบาล จะมองผู้สูงอายุเป็นพลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยในเชิงรุกเพื่อรับมือกับการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่จะมาถึงอันเร็ววันนี้ และเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีโอกาสได้แสดงศักยภาพ ภูมิความรู้ที่เป็นการบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว จึงนับเป็นการสร้างสังคมที่มีคุณภาพอีกโสดหนึ่งด้วย

อภิปรายผล

การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุประเทศไทยจะส่งผลโดยตรงต่อวัฒนธรรม ค่านิยม วิถีการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ รวมถึง ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาอนุรักษ์ พัฒนาต่อยอด และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติให้มีความสุข ประเทศชาติมีความสมดุลและยั่งยืนต่อไป ผลการ

ศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทภาครัฐในการเสริมสร้างผู้สูงอายุไทยให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมไทย ของพัชรี ตันติวิภาวิน (2555) พบว่า มีทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทย อยู่หลายประเภท ในที่นี้ จะกล่าวถึง 9 ทุน คือ (1) เครือข่ายทางสังคมของสังคมผู้สูงอายุ (2) การปฏิสังสรรค์ทางสังคม (3) การเข้าร่วมและการเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางสังคม (4) การไว้วางใจ (5) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ต่างตอบแทน (6) ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน (7) กิจกรรมร่วม (8) ผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคมของสังคมผู้สูงอายุ และ (9) ทุนมนุษย์ : ผู้นำของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทุนเหล่านี้ แสดงออกมาในรูปของกฎเกณฑ์ กติกา ที่ทำหน้าที่จัดระเบียบและกำหนดความสัมพันธ์ต่างๆ ทางสังคมให้ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันได้ และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

การอุปถัมภ์ของสังคมไทย อันสืบเนื่องจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย นี้ จะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสังคมผู้สูงอายุในประเทศอุตสาหกรรมอื่นๆ ประกอบกับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยที่ยังมีความเข้มแข็งและอาจต้องฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ หากภาครัฐบาลยังคงใช้นโยบายแบบเดิมๆ ด้วยการใช้ประชานิยม ที่ไม่มีการจำแนกประเภทผู้สูงอายุ จะส่งผลกระทบต่อภาระการคลังของประเทศอย่างใหญ่หลวง ดังประเด็นที่สำคัญคือ การทำงานในมิติของกระบวนการทางสังคมและมาตรการทางสังคมที่จะเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นการเตรียมการเพื่อรองรับกับภาวะสังคมผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม ด้วยการนำศักยภาพของผู้สูงอายุมาเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในฐานะผู้กระทำอย่างมีศักดิ์ศรี อนาคตของประเทศไทยเราในวันข้างหน้าซึ่งแม้จะเป็นสังคมผู้สูงอายุ แต่ก็ยังเป็นคุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย ที่เต็มไปด้วยพลังกำลัง และคุณภาพชีวิตที่ดี ที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้ไม่แพ้คนในวัยทำงาน

การเป็นสังคมผู้สูงอายุไทยไม่ใช่ปัญหาแต่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมที่มนุษยชาติเราต้องเผชิญ ดังนั้น เมื่ออาเซียนรวมตัวเป็นชุมชนหรือประชาคมเดียวกัน และจัดตั้งประชาคมอาเซียน ภายใน ปี 2558 ที่จะถึงในเร็ววันนี้ การกำหนดนโยบายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับ “คุณภาพสังคม” (Social Quality) ทั้งในระดับปัจเจก และในระดับสังคม การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุนี้ ปัจจุบันทั้งนักวิชาการไทย และต่างชาติ ยังเห็นว่าผู้สูงอายุ เป็น liability เป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องคอยดูแล เป็นภาระการพึ่งพิง เป็นผู้ที่ไม่เกษียณ เป็นประชากรที่ไม่มีกำลังการผลิตแล้ว จึงต้อง

เผ่าวิตกกังวลกันไปว่า จะแก้ปัญหากันอย่างไร รัฐบาลจะมีรูปแบบการให้บริการสงเคราะห์กับผู้สูงอายุได้อย่างไร

บทความชิ้นนี้ ผู้เขียนต้องการทำความเข้าใจในมุมมองว่า ผู้สูงอายุอยู่ในฐานะ “บุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคม” การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีโอกาสได้แสดงศักยภาพ ภูมิความรู้ที่เป็นการบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นแล้ว จึงนับเป็นการสร้างสังคมที่มีคุณภาพอีกโสดหนึ่งด้วย ผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย สามารถถ่ายทอดตามแนวทางการเผยแพร่ความรู้ของผู้สูงอายุ อีกทั้งประชากรสูงอายุไทย (60 ปีขึ้นไป) ส่วนใหญ่ยังแข็งแรง สุขภาพดี ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ในยุคปัจจุบัน ถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ายิ่ง สามารถสร้างคุณประโยชน์ในการถ่ายทอดประสบการณ์ และวัฒนธรรมเพื่อการสืบทอดสังคมต่อไป แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า เมื่อเริ่มเข้าสู่วัย 60 ปี กลับถูกจัดกลุ่มให้เป็นผู้สูงอายุ และให้เกษียณจากการทำงาน และถูกกันออกจากกลุ่มวัยแรงงาน ทั้งๆ ที่ความรู้ความสามารถ ไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด ผู้สูงอายุได้เคยสร้าง และเคยเลี้ยงดูพวกเรามาก่อน หรือพูดง่ายๆ ว่า ถ้าไม่มีผู้สูงอายุ ก็ไม่มีพวกเรา ไม่มีคนรุ่นหลัง ไม่มีสังคมปัจจุบัน เป็นไปได้หรือไม่ที่ภาครัฐบาล จะมองผู้สูงอายุเป็นพลังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยในเชิงรุก เพื่อรับมือกับการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่จะมาถึงอันเร็ววันนี้

เสาหลักต้นหนึ่งของการรวมกันเป็นสังคมอาเซียน ก็คือ การรวมกันของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) เพื่อให้ประชาชนแต่ละประเทศอาเซียนอยู่ร่วมกันภายใต้แนวคิดสังคมที่เอื้ออาทร มีสวัสดิการทางสังคมที่ดี และมีความมั่นคงทางสังคม ดังนั้น ภาครัฐควรมีบทบาท กระตุ้นเตือนบอกคนไทยควรเปลี่ยนทิศทางการมอง ปรับวิธีคิดและจิตสำนึก ปรับวิชาการ ปรับเศรษฐกิจโดยรวม คือ ปรับยุทธศาสตร์ชาติ เราควรมีการวิจัยยุทธศาสตร์ชาติให้เข้มข้น โดยวิจัยให้รู้ ว่ากำลังมีอะไรเกิดขึ้นในโลกบ้าง เพื่อเราจะได้วาง Position ของประเทศได้ถูก ที่ทำให้เรารักษาบูรณภาพและดุลยภาพของเราไว้ได้ แท้ที่จริงที่ตั้งทางภูมิวัฒนธรรมของประเทศไทย อยู่ในศูนย์กลางของสุวรรณภูมิ อยู่ท่ามกลางอารยธรรมใหญ่สองกระแสคือ อินเดียกับจีน ขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์ ทำให้ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่จะได้ประโยชน์ และทำประโยชน์อย่างสำคัญ ท่ามกลางกระแสใหญ่ (Megatrends) แห่งจุดเปลี่ยนอารยธรรมถึงเวลาแล้วที่จะสลัดปมด้อยแห่งชาติที่ถูกมายาคติตะวันตกครอบงำอยู่ หันมาทบทวน ศักดิ์ศรีและศักยภาพในรากเหง้าของเราเอง ตื่นรู้ เกิดจิตสำนึกใหม่ สร้างความเข้มแข็งทางสติปัญญา ยกกระดับคนไทย และประเทศไทยสู่ภพภูมิใหม่ที่สูงขึ้น การจมอยู่ในภพภูมิที่ต่ำเตี้ยทำให้ไม่มีพลังที่จะออกจากหลุมดำแห่งวิกฤติการณ์ เหลือเวลาอีกไม่ถึง 2 ปี ก็จะถูก

เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะต้องเตรียมพร้อมและพัฒนาศักยภาพของตนในด้านใดเพิ่มขึ้นบ้าง เพื่อให้สามารถดำรงอยู่และประกอบอาชีพที่ต้องการได้ ในทางเศรษฐศาสตร์ มักจะมีการพูดถึงการรักษาระดับความสามารถในการแข่งขัน (Competitiveness) ซึ่งปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) ของประชาชนในประเทศนั้นๆ เป็นเรื่องน่าเสียดายที่ส่วนใหญ่ของหน่วยงานภาครัฐ ยังมองมองข้ามโอกาสทองของการนำพลังของผู้สูงอายุไทยมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม เตรียมพร้อมการก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างมีศักดิ์ศรี ที่จะทำให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาไม่นานนี้จะเริ่มมีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งที่ยังเห็นว่า ผู้สูงอายุไทยในยุคปัจจุบันน่าจะเป็นพลัง (Empowerment) ในการผลิตได้ “เป็นกลุ่มที่สามารถทำประโยชน์” และยังเป็นสินทรัพย์ที่มีค่า (Asset) ด้วยการนำเสนอว่าผู้สูงอายุบางส่วนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ได้รับการยกย่อง ส่งเสริม และมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่สังคมภายใต้การส่งเสริมของหน่วยงานต่างๆ เช่น คุรุภูมิปัญญาของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้สูงอายุในคลังปัญญาผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และวุฒิสภาของธนาคารคลังสมอง แม้แต่ภาครัฐบาลเองก็ดูเหมือนตระหนักว่า ผู้สูงอายุน่าจะเป็น asset มากขึ้น ดังเช่น การต่ออายุราชการปัจจุบันสำหรับ สาขาวิชาชีพ ที่ขาดบุคลากร ที่มีความรู้ความสามารถ เช่น ผู้พิพากษา และแพทย์ หรือ วิศวกรในสาขาวิชาที่ขาดแคลน เป็นต้น ภาครัฐควรจะต้องมีวิธีการในการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคม ในบริบทของสังคมแบบไทยๆ ที่มีเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคและภูมิภาควัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจะเป็นตัวกำหนดอย่างสำคัญ ซึ่งอาจนำมาซึ่งการเสริมสร้างกระบวนการในการเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจและสังคม และรองรับมาตรการทางสังคมเพื่อรองรับภาวะสังคมผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยมีการบูรณาการของทุกภาคส่วน ทั้งรัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน ครอบครัวยุ และสมาคมต่างๆ ตลอดจนผู้สูงอายุเอง เป็นผู้นิยามความหมายของผู้สูงอายุไทย นำเสนอมาตรการทางสังคม และเป็นกลไกหลักในการเสริมสร้างกระบวนการทางสังคมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมผู้สูงอายุให้เป็นทุนทางสังคม/พลังทางเศรษฐกิจและสังคมคือ

1. ทุนทางสังคม-วัฒนธรรม กับกระบวนการทางสังคม ถือเป็นหัวใจสำคัญของการกำหนดมาตรการทางสังคมในการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมได้ในความเป็นจริง หากพื้นที่ใดมีทุนเหล่านี้สูงและมีกระบวนการทางสังคมที่ก้าวหน้าและต่อเนื่อง สังคมนั้นจะเป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีพลังในการต่อรองสังคม ผู้สูงอายุมีบทบาทใน

สังคมสูง ในขณะที่สังคมใดมีทุนน้อยและมีกระบวนการทางสังคมก็น้อยด้วย การขับเคลื่อนทางสังคมก็จะมีข้อจำกัดอย่างมากมาย ดังนั้น นอกเหนือไปจากมาตรการทางเศรษฐกิจ นโยบายเชิงสวัสดิการสังคม และการเตรียมการระบบสาธารณสุขแล้ว ภาครัฐจึงต้องส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อกำหนดมาตรการทางสังคมรูปแบบอื่น ในการส่งเสริมสนับสนุนพลังทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้สูงอายุทั้งในปัจจุบันและที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายในแต่ละภูมิภาคของพื้นที่ต่างๆ เจือปนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคและภูมิภาคนิเวศวัฒนธรรม สังคมผู้สูงอายุของไทย มีการใช้ทุนหลายประเภท ในการขับเคลื่อนงานหรือกิจกรรม “ทุน” มีฐานะเป็นทั้งวัตถุดิบ (Input) และ ผลลัพธ์ (Outcome) ในกระบวนการทางสังคมของผู้สูงอายุ ทุนที่สำคัญในฐานะที่เป็นพลังขับเคลื่อนสังคมผู้สูงอายุดังกล่าว ได้แก่ ทุนทางสังคม (Social Capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ทุนเศรษฐกิจ (Economic Capital) ทุนธรรมชาติ ซึ่ง ทุนเหล่านี้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นวงล้อ ทุนประเภทหนึ่งทำให้เกิดทุนอีกประเภทหนึ่ง เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันเป็นวงโซ่

2. ทุนทางสังคม เป็นระบบคุณค่าเดิมที่มีอยู่ในโครงสร้างสังคมไทย และเกี่ยวโยงเกี่ยวพันอยู่กับกระบวนการทางสังคมของผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่ เครือข่ายทางสังคมของสังคมผู้สูงอายุ (Social Networks) การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) การเข้าร่วมและการเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางสังคม (Social Involvement) การไว้วางใจ (Trust) จารีต (Norm) องค์กรผู้สูงอายุ (Structural and Function Base) ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ต่างตอบแทน (Reciprocity) ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communalities) กิจกรรมร่วม (Activity) และผู้กระทำที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคมของสังคมผู้สูงอายุ (Agent) โดยทุนเหล่านี้ได้แสดงออกมาในรูปของ กฎเกณฑ์ กติกา ที่ทำหน้าที่จัดระเบียบและกำหนดความสัมพันธ์ต่างๆ ทางสังคมให้ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันได้ และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

3. ความเป็นชุมชนของสังคมผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการกำหนดและการสร้างพื้นที่ทางสังคมบนพื้นฐานระบบความสำนึก ความมีตัวตนของผู้สูงอายุภายในชุมชนของผู้สูงอายุเอง ความเป็นชุมชนปรากฏและเห็นชัดได้จากกระบวนการทางสังคม ดังเช่น การประชุมประจำเดือน การแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญา การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ การทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ฯลฯ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความเป็นชุมชนของสังคมผู้สูงอายุนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ (Identity) ของผู้สูงอายุ หลังจากเกิด

เครือข่ายของสังคม เพื่อแสดงออกถึงความรู้ ความคิด และอุดมการณ์ของผู้สูงอายุ สร้างวัฒนธรรมของผู้สูงอายุให้มีตัวตนและมีพลังมากขึ้นในสังคมที่ผู้สูงอายุดำรงอยู่ และกลายเป็นปัจจัยที่เสริมยกระดับความเป็นอยู่ของสังคมผู้สูงอายุเตรียมความพร้อมเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมไทยได้ต่อไป

ทั้งนี้ ทูทางสังคม-วัฒนธรรมแต่ละสังคมจะเป็นตัวกำหนดอย่างสำคัญในการนำมาเสริมสร้างกระบวนการทางสังคม และรองรับมาตรการทางสังคมเพื่อรองรับภาวะสังคมผู้สูงอายุของสังคมไทย โดยบูรณาการความคิดร่วมกันของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน ประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน ครอบครัวยุ และสมาคมต่างๆ ตลอดจนตัวผู้สูงอายุเอง กระบวนการทางสังคมในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุ โดยของกลุ่ม/ชมรม เป็นกระบวนการที่มีพลวัตและต่อเนื่องนั้น ต้องอาศัยทุนประเภทต่างๆ อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนสัญลักษณ์ ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เข้ามาเป็นปัจจัยนำเข้าไปในกระบวนการ โดยกระบวนการทางสังคมก็ยังคงประกอบด้วยหลายกระบวนการที่ทำงานเชื่อมโยงประสานกัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน คุณประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับจากการร่วมทำกิจกรรมก็คือ การได้รับความพึงพอใจและมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตต่อไปได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำกิจกรรม กิจกรรมจึงสามารถสร้างให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพตามความหมายของคำว่า Active Aging ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของผู้สูงอายุที่พึงประสงค์ในสังคมปัจจุบัน โดยหลักการสำคัญคือ สร้างให้ผู้ที่กำลังเข้าสู่ความเป็นผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุแล้ว มีศักยภาพทางร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง การศึกษาวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุยืนยันทันถึงความเปลี่ยนแปลงที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม/ชมรม เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของสุขภาพทางกาย จิตใจ และสังคม

ผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการทางสังคมจะถูกปรับแปรให้กลายเป็นทุนหรือปัจจัยนำเข้าไปใหม่ๆ ในกระบวนการต่อไปได้อีก อาทิเช่น ทุนสัญลักษณ์ที่กลุ่ม/ชมรม มีและใช้เป็นทุนขับเคลื่อนและต่อรองอัตลักษณ์ในกระบวนการทางสังคม ทุนวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดจากผู้สูงอายุก็ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไม่สูญสลายและเผยแพร่ไปสู่บุคคลอื่นได้อีกเป็นจำนวนมากขึ้น ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนจะถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการต่อไปอีก ล้อเคลื่อนไปข้างหน้าพร้อมกับการสะสมทุน และเกิดการเพิ่มขึ้นของปัจจัยนำเข้าไป ทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพก็จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงเฉพาะมนุษย์ที่เป็นผู้สูงอายุ แต่ทุนมนุษย์ในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่เป็นเพียงขับเคลื่อนจากหน่วยงานต่างๆ จะหันมาให้ความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุที่อยู่ในกระบวนการทางสังคมดังกล่าว จะกลายเป็น “Active Aging” ที่จะหมุนลู่ไปสู่การเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ทางเศรษฐกิจ

และสังคมของประเทศไทยได้ ต่อไป ทั้งนี้ กระบวนการทางสังคมอาจจะต้องอาศัยทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม (Socio-Cultural Capital) ที่จะนำไปสู่การรวมกลุ่ม กระบวนการทางสังคมเกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคม (Social Context) บริบททางการเมือง บริบททางวัฒนธรรม และลักษณะทางภูมิณีเวศที่แตกต่างกันเชิงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสุขภาพของผู้สูงอายุ (พรชัย ตระกูลวรานนท์ และคณะ, 2554) กระบวนการทางสังคมที่สำคัญ ที่สังคมผู้สูงอายุใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรม และเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน อันได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในกลุ่มและนอกกลุ่ม กระบวนการสื่อสาร ตลอดจนกระบวนการต่อรองอัตลักษณ์ การแลกเปลี่ยนทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ การเปิดเสรีอาเซียน 2558 ในมิติของทุนทางสังคมของผู้สูงอายุไทย ด้วยหลักการ 2 ข้อ 5 แนวทาง ดังนี้

หลักการข้อที่ 1 จากข้อจำกัดที่ภาครัฐของไทยต้องเผชิญ เมื่อสังคมไทยมีผู้สูงอายุมากขึ้น กระบวนการขับเคลื่อนเพื่อดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน/ท้องถิ่น บนฐานทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่ชุมชน/ท้องถิ่นมีอยู่แล้ว เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ และการสร้างนิยามตัวตนใหม่ของผู้สูงอายุ ที่ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าและความสามารถของตนเอง จึงเป็นอีกทางออกให้กับภาครัฐและสังคมไทย ฉะนั้น ข้อเสนอทางนโยบาย และมาตรการทางสังคม เพื่อการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ในเชิงรุกเพื่อการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้ จึงมุ่งนำเสนอให้ทุกภาคส่วน มอง “ผู้สูงอายุในฐานะพลังของเศรษฐกิจและสังคม”

หลักการข้อที่ 2 กระจายอำนาจ “ส่งมอบอำนาจหน้าที่” ให้เสรีภาพทางการคลัง และนิติบัญญัติแก่ท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถมีข้อบัญญัติบังคับใช้ได้จริง โดยต้องมีพระราชบัญญัติกลางรองรับการให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ออกข้อบัญญัติบังคับใช้ในท้องถิ่น ที่มีสภาพทางกฎหมาย ได้ โดยมีแนวทางการทำงาน ในเบื้องต้น 5 แนวทางการดำเนินงานคือ

แนวทางแรก สร้างความมั่นคงทางสังคม เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ผู้สูงอายุ โดยอาศัยทุนทางสังคมในชุมชนท้องถิ่น ในกระบวนการทางสังคม

แนวทางที่สอง ดำเนินการด้วยการสนับสนุนให้ชมรมผู้สูงอายุและชุมชน/ท้องถิ่น เป็นเสาหลักในการดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเอง บนพื้นฐานความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน/

ห้อง มิใช่ นโยบายที่กำหนดจากภาคีรัฐบาลสู่ท้องถิ่น หรือ นโยบายแบบเดียวที่นำไปใช้กับชุมชนทั้งประเทศ (One Size Fit All)

แนวทางที่สาม พิจารณาทบทวนแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปรับปรุงแผนปฏิบัติการเพื่อที่จะให้ท้องถิ่นมีบทบาทหลัก และดำเนินนโยบายเชิงรุก ที่มองผู้สูงอายุเป็นพลังของเศรษฐกิจและสังคม

แนวทางที่สี่ ปรับกลไกความสัมพันธ์ระหว่างกรมการปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน โดยมีกรอบแนวคิดที่ เพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกฎหมายในระดับท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการกำหนดนโยบาย การปกครอง การบริหารและการจัดการ รวมถึงด้านบุคคล การเงิน และการคลัง และ

แนวทางข้อที่ห้า สร้างความพร้อมและส่งเสริมให้ประชาชน และภาคประชาสังคม ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเพิ่มรูปแบบการถ่ายโอนอำนาจเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการกับภารกิจท้องถิ่นได้อีกรูปแบบคือ ให้ภาคเอกชนสามารถดำเนินการกิจให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ สามารถจัดซื้อจัดจ้างได้ ทำสัญญากับท้องถิ่นได้ จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถเสนอโครงการที่เป็นการให้บริการสาธารณะในชุมชนได้ ผู้สูงอายุจะกลายเป็นผู้ให้บริการ Active Aging แทนที่การรอรับบริการสวัสดิการต่างๆ ที่รัฐบาลจัดวางไว้ให้ในปัจจุบัน

ประเด็นที่ท้าทาย “การเปิดเสรีอาเซียน 2558 ในมิติของทุนทางสังคมของผู้สูงอายุไทย” ในการขับเคลื่อนพลังผู้สูงอายุไทยเพื่ก้าวสู่ความเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน หากสังคมไทยไม่ต้องการเสียโอกาสจากการเปิดกว้างทางเศรษฐกิจ และโอกาสในการทำงานที่เพิ่มขึ้น ในประชาคมเศรษฐกิจ ควรมีเป้าหมายให้ชัดเจนกับการเสริมสร้างทุนทางสังคมให้เข้มแข็ง ความเชื่อมโยงและการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุและทุนทางสังคม เสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนา รวมทั้งทบทวนและปรับปรุง นโยบาย กฎระเบียบ กฎหมาย รวมถึงวัฒนธรรมบางอย่างที่ขัดขวางการปฏิบัติ ตามกฎหมาย และระเบียบวินัย อาทิ ระบบอุปถัมภ์ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เป็นผู้สูงอายุและทุนทางสังคม ปัจจัยเหล่านี้ ถือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีศักยภาพ และมีลักษณะเป็นทุนทางสังคมที่เป็นกระบวนการเพิ่มผลิตภาพทางสังคม และเสริมสร้างคุณลักษณะของกลุ่มสังคมผู้สูงอายุไทย ต้องเป็นคนที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เป็นพลังทางเศรษฐกิจและสังคมที่เข้มแข็ง เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีศักดิ์ศรี รวมทั้งความเชื่อมโยงทุนทางสังคม

ในกระบวนการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุด้วยบทบาทของทุกภาคส่วน ทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม สถานประกอบการ ภาครัฐ และภาคเอกชน ต้องมีความตระหนักร่วมกันและขับเคลื่อนการพัฒนาผู้สูงอายุของประเทศไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกันเพื่อ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เติบโตอย่างมีคุณภาพรองรับการก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบายผู้สูงอายุของไทย ต้องมีการเปลี่ยนมุมมองต่อการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ในฐานะโอกาสของสังคมที่จะมีผู้สูงอายุที่มีพลังความรู้ มีความสามารถในการร่วมพัฒนาชุมชนสังคม ปัจจุบันผู้มีบทบาทหลักต่อนโยบายผู้สูงอายุเป็นระบบผูกขาดโดยรัฐ ทั้งนี้ควรเป็นการให้ภาคส่วนที่ไม่ใช่รัฐมาร่วมมีบทบาทอาจจะเป็นองค์การพัฒนาเอกชน (NGO) ภาคประชาชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน เป็นต้น มาตรการที่จะไปเสริมสร้างแนวทางการรองรับสังคมผู้สูงอายุให้สมบูรณ์ โดยมองความสำคัญของการใช้ทุนทางสังคม และสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นดูแลผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรต้องเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลผู้สูงอายุโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมมิใช่เพียงเพราะหน้าที่ตามกฎหมาย ผลประโยชน์ทางสังคมที่ผู้สูงอายุได้รับจากนโยบายรัฐ ควรเป็นนโยบายแบบสนับสนุนเฉพาะผู้ที่มีปัญหาอย่างแท้จริง ซึ่งในปัจจุบันเป็นแบบทุกคนได้รับเป็นเรื่องของสิทธิตามกฎหมายที่พึงได้ ส่วนการจ่ายเบี้ยยังชีพ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจ่ายในพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้เห็นบริบทอื่นๆ เกิดการสัมผัส ส่วนระบบการประกันตนเอง เช่น ระบบบำนาญแห่งชาติ การออมยามชราภาพ เป็นประเด็นสำคัญที่คนอายุ 20 กว่าปีขึ้นไปต้องตระหนักถึงการออมสำหรับอนาคต แทนที่จะสนใจการจ่ายเบี้ยยังชีพในระยะยาว ควรต้องกลับมาพิจารณาถึงเรื่องการออมยามชราภาพ ส่งเสริมให้เกิดการออมเพื่ออนาคต หากไม่เร่งดำเนินการเรื่องนี้อนาคตรัฐจะสูญเสียงบประมาณอันใหญ่หลวงเพื่อสังคมผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยหารูปแบบการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น ตั้งแต่ระดับองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ มิติสุขภาพ มิติสังคม รวมถึงนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปต่อยอดเป็นโครงการการวิจัยครั้งใหม่

บรรณานุกรม

- พรชัย ตระกูลวรานนท์ และคณะ. (2554). **ศึกษาวิจัยกระบวนการทางสังคมเพื่อกำหนด
มาตรการสร้างเสริมสุขภาวะประชากรสูงอายุ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- พัชรี ตันติวิภาวิน. (2555). **บทบาทภาครัฐในการเสริมสร้างผู้สูงอายุให้เป็นพลังทาง
เศรษฐกิจและสังคม.** ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต.
- วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม.** กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อ
ชุมชนเป็นสุข (สรส.).